

10.HAFTA

AIT181 ve AIT281

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ I

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

10. Haftanın Konuları (İçerik)

Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşu, Yapısı Ve Çalışmaları

1. TBMM'nin Açılması (23 Nisan 1920)

İstanbul'un işgal edileceğini, Salih Paşa Hükümetinin yerine işbirlikçi bir hükümetin kurulacağını daha önceden haber alan Mustafa Kemal Müdafaa-i Hukuk örgütlerini uyardı. İşgal haberini alır almaz da tüm ordu birimlerine telgraf çekerek Anadolu'daki tek idari merciinin Heyet-i Temsiliye olduğunu bildirdi. Ayrıca 17 Mart tarihinde komutanlara ve valilere çektiği telgraflarla Kurucu Meclis'in oluşturulması hakkında fikirlerini sordu. Mustafa Kemal meclisin kurucu nitelikte olması ve yeni rejimin temelini atılmasını istemekteydi. Başta Kazım Karabekir olmak üzere hemen hemen herkes bu isme karşı çıktılar. Hem Fransız İhtilali'ndeki Kurucu Meclisi çağrıştırdığı, hem milletin aklının almayacağı ve meclise katılacak kimseleri bulmanın güçleşeceği, hem de alınan karaların tatbikinin mümkün olamayacağı endişelerinden dolayı isim benimsenmemiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal, "olağanüstü yetkilere sahip bir meclis" deyimini kullanacaktır.

19 Mart tarihinde bir bildiri yayımlayan Mustafa Kemal Ankara'da meclisin toplanacağını, bunun için gereken bütün işlemlerin bir an önce tamamlanarak mebusların vakit kaybetmeden Ankara'ya gelmelerini istedi. Meclis-i Mebusan'ın toplanabilmesi için her livadan 5 kişinin seçilmesi, seçilecek kişilerin 25 yaşından küçük ve kötü şöhrete sahip olmaması, üyelerin medeni cesarete, fikre, yeteneğe, milli ve dini değerlere sahip olması vurgulandı. Ayrıca Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasından sonra İstanbul'dan kurtulmayı başarabilen milletvekilleri de Ankara'ya geldiler.

Bu genelgeden sonra bir taraftan Anadolu'da seçimler yapılırken, diğer taraftan da tekrar sadrazamlık koltuğuna oturan Damat Ferit, meclisin toplanmasını önlemek için yeniden faaliyete başladı. Bu faaliyetlerin sonucunda Balıkesir, Bolu, Düzce ve Beypazarı'nda yeni isyan hareketleri görüldü. Mustafa Kemal Paşa bir yandan meclisin açılış çalışmalarını yürütürken, diğer yandan da ayaklanmaların bastırılmasıyla uğraştı.

Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra 23 Nisan 1920 Cuma günü dualarla ve kurbanlar kesilerek, o günün anlayışına uygun bir şekilde; milli ve dini unsurların ağırlıklı olduğu bir programla en yaşlı üye Sinop Milletvekili Şerif Bey'in

konuşmasıyla TBMM açıldı. Meclisin o günün anlayışına uygun bir şekilde açılmasına Mustafa Kemal, düşman karşısında Türk Milletinde bir ikilik çıkmasına engel olmak için müsamaha edecek, yalnız Nutuk'ta bu hususta tarihi bir not düşerek mecburiyet tahtında böyle davranıldığını bildirecektir.

Böylece I. TBMM (23 Nisan 1920 – 1 Nisan 1923) Dönemi başlamış oldu. 24 Nisan günü, 120 üyenin 110'nunun oyuyla Mustafa Kemal, TBMM'nin ilk başkanı seçildi. M. Kemal aynı gün hükümetin kurulmasıyla ilgili meclise bir önerge sundu. TBMM önergeyi kabul ederek şu önemli kararları almıştır.

1. TBMM'nin üzerinde hiçbir güç ve makam yoktur. Mecliste ortaya çıkacak iradenin , vatanın kaderine el koyduğunu kabul etmek temel ilkedir.
2. Hükümet kurmak gereklidir.
3. Geçici bir hükümet başkanı atamak veya padişah vekili tanımak uygun değildir.
4. Yasama ve yürütme görevleri TBMM'ye aittir.
5. Meclisten seçilecek Vekiller Heyeti hükümet işlerine bakar. TBMM Başkanı bu heyetinde başkanıdır.
6. Padişah ve halife bulunduğu baskıdan kurtulduğu zaman TBMM'nin düzenleyeceği yasaya uygun olarak durumunu alır.

25 Nisan'da TBMM'nin “ Memleket Beyannamesi” yayınlandı. Bu beyanname Mustafa Kemal imzasını taşımaktaydı. Bildiride içinde bulunulan durum dile getiriliyor ve Meclisin milletin iradesi olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca Padişahın meclise karşı çıkmasını önlemek amacıyla 27 Nisan'da meclisin bağılılığını bildiren bir mektup kaleme alındı. Bu arada isyanları bastırmak için Hıyanet-i Vataniye Kanunu çıkarıldı. TBMM'nin öncelikle ele aldığı konulardan biri İstanbul Hükümeti'nin yapacağı antlaşmaları geçersiz kılan bir kanun çıkarmak oldu.

Uyarı: Sivas Kongresi'nde seçilen Temsil Heyeti'nin 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açılınca hukuksal işlevi sona ermiştir.

Önemi:

1. Milli egemenlik ilk kez gerçekleşmiştir.
2. Yeni bir Türk devleti kurulmuştur ancak henüz adı konulmamıştır.
3. TBMM vatanın ve milletin geleceği hakkında kararlar almıştır.
4. Ulusal güçler tek bir çatı altında toplanmıştır.

TBMM'nin Nitelikleri

1. Yeni meclis olağanüstü yetkilere sahip bir kurucu bir meclistir.
2. Ulusal niteliklidir (Türk adı ile kurulan ilk meclisimiz), egemenliğin kaynağını ulusa dayandırmıştır.
3. Demokratik karakterlidir, üyelerini seçimle belirlemiştir.
4. Güçler birliği ilkesini esas almıştır. (Yasama, yürütme ve yargı yetkisini kendi üzerinde toplamıştır). Bunun en önemli nedeni; işgaller altında olan ülkede acil kararlara duyulan ihtiyaçtır. Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasında bu sistem oldukça etkili olmuştur.
5. Meclis hükümeti sistemini benimsemiştir.
6. TBMM çok sesli demokrat bir meclistir. Mecliste her türlü düşünceye sahip insana rastlamak mümkündür.
7. Partileşme yoktur, gruplaşma vardır.
8. TBMM'nin temel amacı Misak-ı Milli'yi gerçekleştirmektir.

TBMM'nin Yapısı

Üye sayısı son yapılan araştırmalara göre 390 olan ve ilk oturumunda 115 milletvekili ile toplanan TBMM, hiçbir zaman üye tam sayısı ile toplanamadı. Bunun nedeni, üyelerden bir kısmının asker olası ve sürekli cephede bulunmaları, diğer bir kısmının da devlet memuru olarak hükümet işlerinin yürütülmesine yardımcı olmalarıydı.

TBMM genç üyelerden oluşuyordu ve yaş ortalaması 43 idi. Ağırlıklı olarak asker, hukukçu, yönetici, doktor, öğretmen, gazeteci, din adamı gibi meslek gruplarından seçilmişlerdi. Meclis üyelerinin her biri örnek özelliklere sahip bulunuyordu. Yol parası bulamadıkları için Ankara'ya geç gelen milletvekilleri, meclis çalışmalarına gecikmeli olarak katıldılar. Ayrıca milletvekilleri, aydınlatma sistemi olmadığı için bir süre gaz lambası ışığında çalışmak zorunda kaldılar. 100 lira olarak takdir edilen maaşlarını uzun süre alamayan milletvekilleri, maaş almaya başladıklarında ise bir kısmını bütçe açığını karşılamak için hibe ettiler.

Milletvekilleri aynı amaç için bir araya gelmiş olsalar da, Meclis'te çeşitli fikir akımlarına mensup üyeler bulunmaktaydı. En etkin grup, İttihatçılardı. İttihatçıların bir kısmı Mustafa Kemal'in yanında yer alan, diğer kısmı ise Anadolu dışında faaliyet göstermekte olan Enver Paşa'ya inanan güvenen kişilerdi. Ayrıca TBMM'de İstiklal Grubu, Halk Zümresi, Tesanüt Grubu, Islahat Grubu gibi çeşitli isimler altında faaliyet gösteren milletvekilleri vardı. Mustafa Kemal'i destekleyen " Birinci Grup" karşısında yer alan ve çoğu İttihatçılardan oluşan " İkinci Grup" birbirleriyle mücadele içinde oldu. Bu mücadele zaman zaman Meclis çalışmalarını aksatacak boyuta ulaştı.

Şekil 1. TBMM 23 Nisan 1920'de açıldı.

2. TBMM'ye Karşı Çıkarılan Ayaklanmalar

Milli Mücadele boyunca yurdun çeşitli yerlerinde zaman zaman isyanlarla karşılaşmıştır. Yurdun düşman işgaline maruz kaldığı bu günlerde birlikte hareket etmek gerekirken iç mücadeleye girilmesi, ne denli zorluklarla Kurtuluş Savaşı'nın

kazanıldığını ortaya koymaktadır. Bu isyanları, Hilafet ve Saltanatı korumak için olanlar ile vatani parçalayarak yeni devletler kurmaya yönelik olanlar olmak üzere iki kategoride toplamak mümkündür.

2.1. Ayaklanmaların Nedenleri:

- Halkın Halife- padişaha bağlılığının devam etmesi
- İngiltere başta olmak üzere İtilaf Devletleri'nin büyük meblağlar harcayarak Türk Ulusal bağımsızlık hareketini yıpratmak istemeleri
- Halkın ulusal bilincini köreltmek düşüncesi
- Yıllardır süregelen savaşlar sonucunda yorgun düşmüş Türk ulusunun yeni bir savaşa girmekte tereddütlü davranması
- TBMM'yi yetkisiz bir organ durumuna sokma isteği
- Osmanlı bünyesinde benliğini yitirmeden yaşamış kimi grupların ayrılıkçı tutumları
- Bazı Kuva-yı Milliyecilerin halka karşı disiplinsiz davranışları sonucu toplumun tepkisini çekmeleri

2. 2. Doğrudan İstanbul Hükümeti Tarafından Çıkarılan Ayaklanmalar

- **Anzavur Ayaklanması:** Ahmet Anzavur tarafından çıkarılan bu ayaklanma Balıkesir ve çevresindeki milli kuvvetleri yok etmeyi amaçlamıştır. Bu ayaklanma Ali Fuat Paşa'ya bağlı Kuva-yı Milliye ve Çerkez Ethem'e bağlı Kuva-yı Seyyare tarafından bastırılmıştır.
- **Kuva-yı İnzibatiye (Halifelik Ordusu):** İstanbul Hükümeti tarafından kurulan bu ordu, İngilizler tarafında da desteklenmiştir. Adapazarı ve çevresindeki milli kuvvetler tarafından bastırılmıştır. Ayaklanmanın bastırılması sırasında gerçeği gören Kuva-yı İnzibatiye askerleri milli kuvvetlere katılmıştır.

2. 3. İstanbul Hükümeti İle İşgal Güçlerinin Ortaklaşa Çıkardığı Ayaklanmalar

- Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı ayaklanmaları
- Yozgat, Yenihan, Boğazlıyan ayaklanmaları
- Afyon ayaklanmaları. (Çopur Musa)

- Konya ayaklanmaları. (Delibaş Mehmet)
- Milli Aşireti ayaklanmaları (Urfa)
- Zile Ayaklanması
- Koçgiri, Cemil Çeto, Ali Batı, Malatya Vakası, Şeyh Eşref ayaklanmaları.

Bu ayaklanmaların ortak amacı Anadolu'da karışıklık çıkararak halkı ikiye bölmek, Kuva-yı Milliye'yi de etkisiz hale getirmek ve böylece TBMM'yi ortadan kaldırmaktır. Bu ayaklanmalar Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından bastırılmıştır.

2. .4. Azınlık Ayaklanmaları

- Doğu Anadolu'da Ermeni ayaklanmaları
- Doğu Karadeniz'de Pontus Rum ayaklanmaları
- Doğu Trakya ve Batı Anadolu'yu Yunanistan'a bağlamaya yönelik ayaklanmalar

Bu ayaklanmalardan en uzun süreni Pontus ayaklanmasıdır.

2. 5. Önce Kuva-yı Milliye Yanlısı Olup Sonradan Ayaklananlar

- Çerkez Ethem ayaklanması
- Demirci Mehmet Efe ayaklanması
- Yörük Ali Efe ayaklanması

Bu Kuva-yı Milliye liderleri düzenli ordunun kurulmasına karşı çıkarak merkezi otorite altına girmek istememişlerdir. Bu ayaklanmalar I. İnönü Savaşı'nda, ilk kez denenen düzenli ordunun galip gelmesiyle, kesin olarak son bulmuştur.

Şekil 2. Düzenli Ordunun Kurulması

TBMM'nin Ayaklanmalara Karşı Aldığı Önlemler:

1. 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye Kanunu (Vatana İhanet Kanunu) çıkarıldı.
2. Vatan hainlerini cezalandırmak için İstiklal Mahkemeleri kuruldu.(Eylül 1920)
3. İstanbul ile tüm resmi haberleşmeler kesildi.
4. Anadolu karşıtı fetvalara cevap olarak Ankara müftüsü Rıfat Börekçi'den karşı fetva alındı.
5. Damat Ferit Paşa vatan haini ilan edildi.

Ayaklanmaların Sonuçları:

1. TBMM'ye olan güven artmıştır.
2. TBMM elindeki insan ve malzeme gücünü ayaklanmaları bastırmak için harcamıştır.
3. Kurtuluş savaşında kesin zafere ulaşmak, bu isyanlar nedeniyle gecikmiştir.
4. İnsan, malzeme ve zaman kaybına yol açmıştır.

Hıyanet-i Vataniye Kanunu (29 Nisan 1920)

TBMM İstanbul fetvası ve Damat Ferit Paşa'nın Anadolu'daki kışkırtıcı faaliyetlerini önlemek amacıyla bazı yasal tedbirlerin alınmasını gerekli gördü. Meydana gelebilecek yeni olayların önüne geçmek, TBMM'nin otoritesi üzerindeki tartışmaları ortadan kaldırmak ve düşmanla işbirliği içinde olanları cezalandırmak amacıyla 29 Nisan 1920'de Hıyanet-i Vataniye kanunu çıkarıldı.

İstiklal Mahkemeleri

Olağanüstü bir zaman ve ortamda kurulan İstiklal Mahkemeleri, çıkan ayaklanmaları bastırmak, asker kaçaklarına engel olarak düzenli ordu kurmalarına destek vermek, emniyet ve güvenliği sağlamak, casusluk ve bozgunculuk gibi yıkıcı faaliyetleri önlemek gibi sorunları çözmede büyük bir görev üstlendiler. Görevlerini yerine getirirken büyük başarı sağlayan bu mahkemeler, hükümet tarafından da ülkede huzurun sağlanmasında etkili oldular.

1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu)

TBMM açıldıktan sonra, Meclisin ve Hükümetin kuruluş ve çalışmalarını düzenleyen bir anayasaya ihtiyaç duyuldu. Kurulan komisyon, dört aylık bir sürede "TBMM'nin Kuruluş ve Niteliği ile İlgili Yasa" başlıklı bir yasaı hazırlayıp meclise sundu. Ancak hem komisyon hem de TBMM'de iki farklı görüş etrafında tartışmalar günlerce devam etti. Birinci görüşe göre, TBMM hükümeti geçiciydi ve Osmanlı Devleti bağımsızlığını elde ettikten sonra bu hükümetin görevi sona ermeliydi. İkinci görüşte olanlar ise, saltanat ve hilafetin fiilen ortadan kalktığını, hukuki sürecin tamamlanarak egemenliğin halka devredilmesi gerektiği yönünde görüş bildiriyorlardı.

Mustafa Kemal'in 13 Eylül'de hazırladığı, 18 Eylül'de TBMM'ye sunduğu, siyasi, toplumsal, idari ve askeri görüşleri kapsayan tasarı hazırlanmış olan yeni anayasanın temelini oluşturdu. Bu tasarı 20 Ocak 1921'de, TBMM tarafından kabul

edildi. **İlk Anayasa** (Teşkilatı Esasiye Kanunu), 23 asıl, bir de ayrı madde halinde iki kısım olarak düzenlenmişti. Bu anayasa, genel esasları kapsamaktaydı. Anayasanın kısa oluşunun nedeni devrin şartlarıdır. Sadece olağanüstü şartları ve acil ihtiyaçları karşılamak amacıyla kısa ve özel bir anayasa olmuştur.

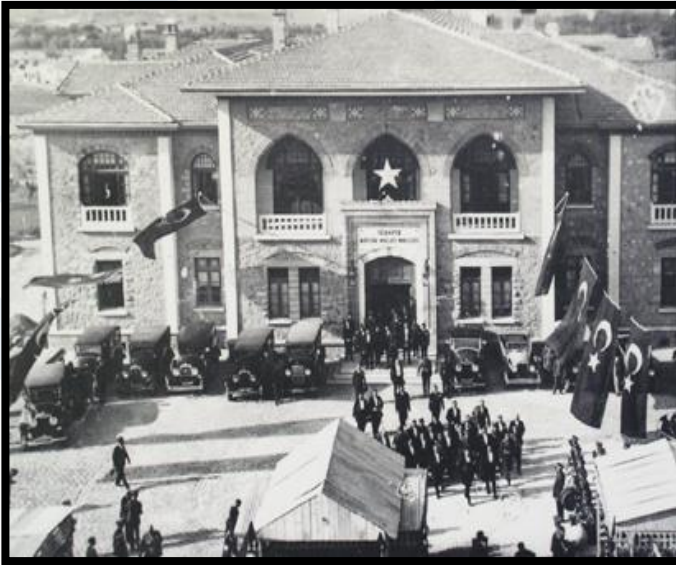
Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun temel hükümleri şunlardı:

1- Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına dayalıdır.

2- Yürütme kudreti ve yasama ulusun tek ve gerçek temsilcisi olan TBMM'de toplanır.

3- Türkiye Devleti TBMM tarafından yönetilir ve hükümeti "TBMM Hükümeti" ismini alır.

Anayasanın diğer maddeleri, TBMM'nin seçim sistemini, ulusal hükümetin durumunu, yetkisini, kuruluş biçimini ve niteliğini düzenliyordu. Özetle 21 Anayasası, meşrutiyet yönetimi yerine halk egemenliğini ilan eden, yönetme yetkisini meclise devreden ve kuvvetler birliği ve meclis hükümeti esasını benimseyen bir anayasa idi.

Şekil 3. 1921 Anayasasının kabul edildiği I. TBMM binası

Uyarı: 1921 Anayasası: Milli egemenlik, meclisin üstünlüğü, Güçler birliği, Meclis hükümeti sistemini benimsemiştir. 1921 Anayasasına sonradan bazı maddeler eklenmiştir. Bunlardan en önemlisi Cumhuriyetin ilanı ile birlikte "Devletin rejimi Cumhuriyettir" maddesidir.

